

دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی

پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته پژوهشگری علوم اجتماعی

بررسی عوامل مؤثر بر میزان مشارکت شهروندان در اداره امور شهر مشهد در سال ۱۳۸۹

استاد راهنما: جناب آقای دکتر حسین بهروان

استاد مشاور: جناب آقای دکتر محسن نوغانی

دانشجو: مریم هاشمیان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیر و تشکر:

بانشکر فراوان از جناب آقای دکتر بهروان که سالهاست افتخار شاگردی در محضر ایشان را دارم و از

راهنمایی های ارزنده ایشان در انجام این پایان نامه بهره های فراوان بردم

بانشکر از جناب آقای دکتر نوغانی که تجربات خویش در حوزه پژوهش و تحقیق را بی هیچ نیتی در اختیار

من نهاده و مشوق اصلی من در امر پژوهش بوده اند

همچنین بانشکر از مرکز پژوهشهای شورای شهر مشهد که حمایت مالی پایان نامه این جانب را بر عهده گرفته

و در طول انجام پایان نامه، امکان و اجازه استفاده از کلیه امکانات این مرکز را فراهم نمودند.

تقدیم:

تقدیم بہ روح پاک مادر مہربان و نازنینم کہ نمودنش را در خطہ خطہ

زندگی ام حس می کنم

چکیده:

هدف این تحقیق بررسی میزان مشارکت شهروندان مشهدی در امور شهری شهر مشهد و عوامل مؤثر بر آن در بین ساکنان ۱۸ تا ۶۴ سال این شهر می باشد. روش انجام این تحقیق روش پیمایشی (توصیفی - تبیینی) می باشد. جامعه آماری تحقیق را کلیه ساکنان شهر مشهد (اعضای خانوار اعم از زن و مرد بالای ۱۸ سال و کمتر از ۶۴ سال) تشکیل می دهند. حجم نمونه ۳۴۸ نفر می باشد که به شیوه نمونه گیری طبقه ای متناسب با حجم از سطح شهر مشهد انتخاب و مورد مصاحبه قرار گرفته اند. پایایی و روایی پرسشنامه محقق ساخته نیز با استفاده از روش اعتبار صوری و آلفای کرانباخ مورد بررسی قرار گرفته است.

یافته های این تحقیق نشان می دهد که:

میانگین میزان مشارکت مردم مشهد در امور شهری ۳,۱۹ (در بازه ۰-۴) است که نشان دهنده مشارکت زیاد مردم در امور شهری است، همچنین نتایج حاصل از آمار استنباطی و آزمون فرضیات تحقیق نشان می دهد که بین متغیرهای احساس بی قدرتی، میزان آگاهی نسبت به مشارکت در امور شهری، سن، شبکه روابط اجتماعی، اعتماد اجتماعی، آگاهی، عضویت انجمنی، پایگاه اقتصادی- اجتماعی، رضایت از عملکرد شهرداری و احساس خوداثربخشی شهروندی پاسخگویان رابطه معنی داری وجود دارد. همچنین یافته های حاصل از تحلیل رگرسیون دو متغیره نشان داد که مؤثرترین متغیر بر مشارکت شهروندان در امور شهری، رضایت از عملکرد شهرداری با ضریب تأثیر ۰,۳۱۹ می باشد و بعد از آن متغیرهای عضویت انجمنی، احساس بی قدرتی، آگاهی، اعتماد اجتماعی، شبکه روابط اجتماعی و سن به توجه به میزان ضریب تأثیر در رده های بعدی قرار دارند.

نتایج این تحقیق نشان داد که در صورتی که شهرداری بتواند میزان رضایت شهروندان را از عملکرد خود افزایش دهد و بدین ترتیب نگرش مثبتی در شهروندان نسبت به خود ایجاد کند، احتمال افزایش مشارکت شهروندان در امور شهری بیشتر خواهد شد.

کلیدواژه ها: مشارکت شهری، مدیریت شهری، شهروندی، مشارکت شهروندی

فصل اول: طرح تحقیق	۱
۱-۱- بیان مسئله	۲
۱-۲- سوالات تحقیق:	۵
۱-۲-۱- سوالات اصلی تحقیق	۵
۱-۲-۲- سوالات فرعی تحقیق	۵
۱-۳- اهداف تحقیق	۵
۱-۳-۱- اهداف اصلی تحقیق:	۵
۱-۳-۲- اهداف فرعی تحقیق:	۵
۱-۴- تعریف مفاهیم	۶
۱-۴-۱- شهر	۶
۱-۴-۲- مدیریت شهری	۶
۱-۴-۳- شهرداری	۶
۱-۴-۴- شهروندی	۷
۱-۴-۵- شهرنشین و شهروند	۷
۱-۴-۶- مشارکت	۷
۱-۵- طبقه بندی الگوهای مشارکت	۹

۹-۱-۶- جمع بندی تعاریف..... ۹

فصل دوم: پیشینه تحقیق..... Error! Bookmark not defined.

۱۱-۲-۱- پیشینه تجربی..... ۱۱

۱۱-۲-۱-۱- پیشینه تجربی داخلی..... ۱۱

۱۹-۲-۱-۲- پیشینه تجربی خارجی..... ۱۹

۲۷-۲-۲- جمع بندی پیشینه تجربی..... ۲۷

فصل سوم: چارچوب نظری تحقیق..... Error! Bookmark not defined.

۳۰-۳-۱- سوابق و پیشینه نظری..... ۳۰

۳۱-۳-۱-۱- بی قدرتی..... ۳۱

۳۱-۳-۱-۱-۱- نظریه های سطح کلان بی قدرتی..... ۳۱

۳۱-۳-۱-۱-۱-۱- کارل مارکس..... ۳۱

۳۲-۳-۱-۱-۱-۲- گئورگ زیمل..... ۳۲

۳۳-۳-۱-۱-۱-۳- ماکس وبر..... ۳۳

۳۴-۳-۱-۱-۲- نظریه های برد متوسط بی قدرتی:..... ۳۴

۳۴-۳-۱-۱-۲-۱- ملوین سیمن..... ۳۴

۳۵-۳-۱-۱-۲-۲- نیل و سیمن..... ۳۵

۳۵-۳-۱-۱-۲-۳- ماری لوین..... ۳۵

۳۶-۳-۱-۱-۲-۴- آلبرت باندورا (نظریه احساس خود- اثربخشی)..... ۳۶

- ۳۷..... ۳-۱-۱-۲-۵- رابرت دال
- ۳۸..... ۳-۱-۱-۲-۶- آلموند و وریا
- ۳۹..... ۳-۱-۲- ارزیابی فایده- هزینه
- ۳۹..... ۳-۱-۲-۱- جورج هومنز
- ۴۰..... ۳-۱-۲-۲- تئوری هروشکا
- ۴۱..... ۳-۱-۳- عضویت انجمنی
- ۴۱..... ۳-۱-۳-۱- گمسون، سیلز، مایرون وینر و آلن تورن
- ۴۲..... ۳-۱-۳-۲- نظریه ی هانگتیتون و نلسون؛ (عضویت انجمنی)
- ۴۲..... ۳-۱-۳-۳- هانا آرنهت و یورگن هابرماس
- ۴۳..... ۳-۱-۴- پایگاه اجتماعی - اقتصادی
- ۴۳..... ۳-۱-۴-۱- وریا و نای
- ۴۳..... ۳-۱-۴-۲- اروم
- ۴۴..... ۳-۱-۵- ویژگیهای فردی
- ۴۴..... ۳-۱-۵-۱- سی مور مارتین لیپست
- ۴۵..... ۳-۲- چارچوب نظری مشارکت
- ۵۰..... ۳-۳- فرضیات تحقیق
- ۵۱..... ۳-۴- نمودار مدل نظری مشارکت
- فصل چهارم : روش انجام تحقیق..... Error! Bookmark not defined.

- ۱-۴- روش تحقیق..... ۵۳
- ۲-۴- ابزار گردآوری اطلاعات: ۵۳
- ۳-۴- جامعه آماری ۵۳
- ۴-۴- حجم نمونه ۵۳
- ۵-۴- شیوه نمونه گیری ۵۵
- ۶-۴- نحوه سنجش و شاخص سازی متغیرهای تحقیق (متغیرهای مستقل و وابسته)..... ۵۵
- ۱-۶-۴- اعتماد اجتماعی ۵۵
- ۲-۶-۴- احساس بی قدرتی ۵۵
- ۳-۶-۴- اوقات فراغت ۵۵
- ۴-۶-۴- اثربخشی شهروندی ۵۶
- ۵-۶-۴- احساس تعلق به شهر ۵۶
- ۶-۶-۴- رضایت از عملکرد شهرداری ۵۶
- ۷-۶-۴- عضویت انجمنی ۵۶
- ۸-۶-۴- شبکه روابط اجتماعی ۵۶
- ۹-۶-۴- آگاهی در رابطه با مشارکت در امور شهری ۵۷
- ۱۰-۶-۴- مشارکت در امور شهری ۵۷
- تعریف عملیاتی متغیرهای تحقیق ۵۸
- ۷-۴- روایی و پایایی ۶۰

۸-۴- شیوه تجزیه و تحلیل داده ها ۶۱

فصل پنجم: یافته ها ..... Error! Bookmark not defined.

مقدمه: ۶۳

۵-۱- ویژگیهای جمعیت شناختی پاسخگویان ۶۴

۵-۱-۱- توزیع فراوانی جنسیت پاسخگویان ۶۴

۵-۱-۲- توزیع فراوانی وضعیت تأهل پاسخگویان ۶۴

۵-۱-۳- توزیع فراوانی میزان تحصیلات پاسخگویان ۶۶

۵-۱-۴- جدول آماره های توصیفی متغیر سن و درآمد پاسخگویان ۶۶

۵-۲- توصیف متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق ۶۸

جدول ۵-۲-۲- توصیف میزان مشارکت در امور شهری ۶۸

جدول ۵-۲-۳- توصیف شبکه روابط اجتماعی پاسخگویان ۷۰

جدول ۵-۲-۴- توصیف اعتماد اجتماعی پاسخگویان ۷۱

جدول ۵-۲-۵- توصیف عضویت انجمنی پاسخگویان ۷۳

جدول ۵-۲-۶- توصیف احساس تعلق پاسخگویان به مشهد ۷۵

جدول ۵-۲-۷- توصیف احساس بی قدرتی پاسخگویان ۷۶

جدول ۵-۲-۸- توصیف رضایت پاسخگویان از عملکرد شهرداری ۷۸

جدول ۵-۲-۹- توصیف ارزیابی هزینه- فایده مشارکت از سوی پاسخگویان ۸۰

جدول ۱۰-۲-۵- توصیف میزان آگاهی پاسخگویان نسبت به مشارکت	۸۲
جدول ۱۱-۲-۵- توصیف احساس خوداثربخشی پاسخگویان	۸۳
جدول ۱۲-۲-۵- جدول ترکیبی آماره های توصیفی متغیرهای تحقیق	۸۵
۳-۵- آزمون فرضیات	۹۲
جدول ۱-۳-۵- بررسی میزان مشارکت مردم در امور شهری شهر مشهد	۹۲
جدول ۲-۳-۵- آزمون فرضیات تحقیق	۹۳
تحلیل رگرسیون چند گانه	۹۵
جدول ۳-۳-۵- جدول خلاصه مدل رگرسیون به همراه متغیرهایی که در هر مرحله وارد مدل شده اند	۹۵
جدول ۴-۳-۵- جدول ضرایب رگرسیونی	۹۷
جدول ۵-۳-۵- مدل تحلیل مسیر (تأثیرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته)	۹۹
مدل تحلیل مسیر	۱۰۰

فصل ششم : نتیجه گیری و پیشنهادات ..... Error! Bookmark not defined.

۱-۶- خلاصه یافته های توصیفی	۱۰۲
۲-۶- خلاصه یافته های تبیینی	۱۰۳
۳-۶- انطباق نتایج تحقیق با سوابق تجربی و نظری	۱۰۴
۴-۶- نتیجه گیری	۱۰۶
۵-۶- پیشنهادات	۱۰۸
فهرست منابع	۱۱۰

فصل اول:

کلیات تحقیق

۱-۱- بیان مسئله :

«انسان موجودی اجتماعی است تا جایی که او را حیوان «مدنی الطبع» تعریف کرده اند. (نوغانی و دیگران، به نقل از کاردان، ۱۳۸۷) تعریف یاد شده به این خاطر است که انسان همواره به صورت جمعی زندگی کرده و نیازهای خود را به وسیله دیگران و به مدد آنان رفع کرده است. (نوغانی و دیگران، ۱۳۸۷: ۹)

اهمیت همکاری افراد بشر با یکدیگر تا آن جایی است که عده ای از جامعه شناسان بزرگ مانند امیل دورکیم^۱ و فون تونن^۲ نوع جامعه را بر حسب شکل روابطی که افراد آن با یکدیگر دارند شناسایی کرده و به ترتیب از جامعه ارگانیکی و مکانیکی نام می برند. اما در این میان برخی از حوزه ها در جامعه وجود دارند که از دیرباز محل مناقشه و درگیری بوده اند و افراد در آنها با توجه به شرایط رقابت موجود تمایل به انحصار قدرت داشته و از همکاری و همفکری با دیگران پرهیز کرده اند. یکی از این حوزه هایی که معمولاً در آن تمرکز قدرت وجود داشته و مشارکت از پایین به بالا در آن اندک است، حوزه مدیریت و اداره امور در سطوح مختلف کشوری، منطقه ای و محلی است. (رضویان، ۱۳۸۱)

مدیریت شهری امروزی در شهرهای بزرگ دیگر قادر نخواهد بود با روش های سنتی و معمول گذشته در ارائه خدمات یکسویه موفقیتی بدست آورد. آن چه امروزه توسعه و بهره وری خدمات شهری را تضمین می کند، مشارکت کلیه شهروندان در فعالیت های شهری است. (رضایی، ۱۳۷۲)

عدم مشارکت شهروندان در اداره امور شهر پیامدهای منفی هم برای مدیریت شهری و هم برای ساکنین شهر ایجاد خواهد کرد که از جمله می توان به افزایش محدودیتهای مشکلات مدیریت شهری (به خصوص شهرداریهایی که با کمبود یا فقدان نیروی متخصص و منابع مالی مواجه می باشند، چرا که جلب مشارکت مردم باعث رفع بخشی از نیاز مدیریت شهری به منابع انسانی و مالی می شود)، به دلیل افزایش هزینه ها و صرف انرژی زیاد اشاره کرد. (فیروزبخت، ۱۳۸۳)

^۱ - Emil Durkheim

^۲ - Von Tonin

از طرفی «جلب مشارکت شهروندان در اداره شهر از نظر اجتماعی باعث افزایش همکاریهای اجتماعی و نیز افزایش حس تعلق آنان به شهر می شود، در واقع می توان گفت که جلب مشارکت مردم منجر به ایجاد و یا تقویت پایه های جامعه مدنی می شود، و از نظر اقتصادی نیز باعث کاهش هزینه های مدیریت شهری هم به لحاظ مالی و هم به لحاظ منابع انسانی شود» (شکری، ۱۳۸۷: ۱۲۸).

همچنین هر پروژه توسعه شهری درجه موفقیت خود را از طریق تشریک مساعی و حمایت شهروندان کسب می نماید. لذا توجه به رویکردهای مشارکتی در امور شهری ضرورت می یابد. به عبارت دیگر، کارآمدی نظام شهری، بهینه سازی ساختار برنامه ریزی، توزیع منطقی امکانات، و برخی عوامل دیگر نیازمند به مدیریت شورایی در امور شهری می باشد.

«کلان شهرها برای کسب جایگاه رفیع خود در فرآیند جهانی شدن و زنده ماندن در برابر تحولات پرشتاب قرن ۲۱ راهی جز تکیه بر مشارکت آگاهانه شهروندان و به ویژه تشکل های غیردولتی و داوطلب ندارند. فرآیندی که در آن شهروندان با سهم شدن در تصمیمات اثرگذار بر زندگی خود و جامعه شهری و با درک حقوق شهروندی و با شناخت و فهم از مسوولیت پذیری جمعی و گروهی، هزینه های اداره شهر را کاهش و بر توانایی های مدیریت کلان شهر خواهند افزود.

شهر مشهد نیز از جمله شهرهایی است که هر ساله بر تعداد جمعیت آن افزوده می شود به طوریکه طبق آمارهای سازمان برنامه ریزی و مدیریت در سال ۱۳۷۵، جمعیت نقاط شهری استان خراسان رضوی، ۲۹۲۲۰۰۰ بوده است. اما این رقم در سال ۱۳۸۵ به ۵۵۹۳۰۷۹ نفر رسیده است. یعنی در طول ده سال جمعیت شهری استان خراسان رضوی رشدی ۳۹/۸ درصدی داشته است. بر اساس همین برآورد در سال ۱۳۸۵، ۶۸ درصد جمعیت استان در نقاط شهری و ۳۲ درصد آنان در نقاط روستایی به سر می بردند (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵). از سوی دیگر جمعیت مشهد بین سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۸۵ رشدی حدود ۲۲۲ درصد نشان می دهد (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵). رشد شتابناک جمعیت شهری مشهد، هشدار می دهد که در زمینه احتمال بروز مشکلات مختص شهرهای بزرگ، انواع نابهنجاری های اجتماعی که در شهرهای میلیونی امکان وقوع دارند، ضمن آنکه ارائه خدمات به چنین جمعیتی به آسانی از عهده یک سازمان

و آن هم به صورت یکطرفه بر نمی آید.

تحقیقات انجام شده در زمینه مشارکت شهروندان در شهر مشهد نشان از میزان متوسط مشارکت مردم در امور شهری دارد. مثلاً تحقیق اصغر پور (۱۳۸۶) نشان می دهد که میانگین میزان عمل مشارکتی مردم در طیف صفر تا ۱۰۰ برابر ۵۳ بوده است یعنی میزان عمل مشارکتی مردم در سال ۱۳۸۶ میزان متوسطی بوده است. بنابراین در این تحقیق، هدف محقق ارزیابی و برآورد میزان مشارکت مردم در سال ۱۳۸۹ می باشد، در واقع محقق به دنبال پاسخگویی به این سوال است که آیا میزان مشارکت مردم از سال ۱۳۸۶ تا سال ۱۳۸۹ تغییر یافته است یا خیر و اگر تغییری ایجاد شده این تغییر در جهت مثبت بوده یا منفی؟

در این پژوهش محقق بر آن است که میزان مشارکت مردم و عوامل مؤثر بر مشارکت مردم را در حیطه وظایف مدیریت شهری و مهمترین نهاد آن یعنی شهرداری مورد بررسی قرار دهد، همچنین با توجه به گستردگی حوزه وظایف شهرداری و عدم آشنایی شهروندان با این وظایف، رایج ترین شیوه های مشارکت مردم با سازمانی نظیر شهرداری مورد بررسی قرار می گیرد. با توجه به اینکه حوزه های مشارکت مردم با شهرداری شامل خدمات شهری، محیط زیست، تأمین ایمنی شهر، فعالیت های نظارتی شهرداری، فعالیت های مربوط به رفاه اجتماعی و فعالیت های عمرانی شهرداری می باشد از هر حوزه چندین فعالیت که برای شهروندان مشهدی ملموستر و شناخته شده تر می باشد مورد بررسی قرار می گیرد.

۲-۱- سوالات تحقیق:

۱-۲-۱- سوالات اصلی تحقیق

- میزان مشارکت شهروندان مشهدی در اداره امور شهر در سال ۱۳۸۹ چقدر است؟
- عوامل مؤثر بر میزان مشارکت شهروندان در اداره امور شهر مشهد در سال ۱۳۸۹ کدامند؟

۱-۲-۲- سوالات فرعی تحقیق

- راهکارهای افزایش مشارکت مردم مشهد در اداره امور شهر در سال ۱۳۸۹ کدامند؟

۳-۱- اهداف تحقیق:

۱-۳-۱- اهداف اصلی تحقیق:

- بررسی میزان مشارکت شهروندان مشهدی در اداره امور شهر در سال ۱۳۸۹
- تبیین عوامل مؤثر بر میزان مشارکت شهروندان در اداره امور شهر در سال ۱۳۸۹

۱-۳-۲- اهداف فرعی تحقیق:

- ارائه راهکارهایی جهت افزایش مشارکت مردم مشهد در اداره امور شهر در سال ۱۳۸۹

۴-۱- تعریف مفاهیم

در این قسمت بعضی از مفاهیم اصلی تحقیق که آشنایی با آن لازم به نظر می رسد تعریف شده اند.

۴-۱-۱- شهر :

ماکس وبر شهر را چنین تعریف می کند:

شهر را باید همانند یک مجتمع مستقل نسبی قلمداد کرد.

شهر به محلی گفته می شود که دارای جمعیتی نسبتاً انبوه و دائمی است که به مشاغل غیر کشاورزی اشتغال دارند و در عرف و قانون، محلی شهر محسوب می شود که جمعیت آن از ۲۵۰۰ نفر کمتر است. (لطیفی، ۱۳۸۶)

۴-۱-۲- مدیریت شهری

در جامعه امروز نیاز بشر به همزیستی در سطح بالایی احساس می گردد و این همزیستی در قالب شهرها تحقق می یابد (شاگری، ۱۳۸۱: ۸۱). نظام مدیریت شهری عبارتست از یک سازمان گسترده ی متشکل از تمام عناصر و اجزای رسمی و غیررسمی ذیربط و مؤثر در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و کالبدی حیات شهرها با هدف اداره هدایت، کنترل و توسعه همه جانبه و پایدار شهر (جعفرپور مختار، ۱۳۸۳: ۲۱۰)

۴-۱-۳- شهرداری:

«شهرداری سازمانی است که در محدوده شهر برای رفع آن دسته از نیازهای عمرانی و رفاهی مردم شهر که جنبه محلی دارد و نیز برای ایجاد و اداره پاره ای از تأسیسات شهری که باز مربوط به نیازهای مردم همان محل است تشکیل می گردد» (قهاری، ۱۳۶۴: ۱۱۷-۱۱۶). شهرداری نهادی است مدنی که برای اداره امور مختلف شهر شکل گرفته و هدفش ساماندهی شهری است و عملکردش در ارتباط با سطح رفاه و آسایش ساکنان یک شهر می باشد» (دانش خوشبو، ۱۳۴۹: ۱۱).

۴-۴-۱- شهروندی

شهروندی شبکه‌ی روابط و درک متقابل است که کنش فعالانه را در زندگی اجتماعی ضروری می‌سازد. (Habermas, ۱۹۹۵)

۴-۴-۵- شهروند و شهروندی

با توجه به این که بین این دو مفهوم تفاوت بارزی وجود دارد باید اظهار داشت که در فرایند توسعه به شهروندان نیاز داریم تا شهروند باشند. «شهروند فردی است که در یک نظام بسته که اساساً آنرا «انتخاب زیستی و موروثی» تشکیل می‌دهد، زندگی می‌کند. در این نوع سیستم به جای انتخاب افراد بر حسب شایستگی و کاردانی، نظام انتصابی تنها در قالب متقاضی خدمات، محدود به دریافت خدمات در مقابل پرداخت مالیات و عوارض می‌شود.

در مقابل شهروند به فردی خطاب می‌شود که در یک نظام باز و بر اساس انتخاب اجتماعی از حق رأی و شرکت در انتخابات اعضای انجمن شهروند برخوردار است و در تصمیم‌گیری‌ها و حل مسایل شهری مشارکت دارد» (محسنی، ۱۳۸۳: ۸۴).

۴-۴-۶- مشارکت

بحث مشارکت به دو شیوه در چارچوب اجرایی جامعه ایران قابل بررسی است که یکی به صورت سنتی و دیگری به صورت مدرن می‌باشد. در دیدگاه سنتی مشارکت یا یاری‌رسانی در جامعه کهن ایرانی جزء لاینفک زندگی اجتماعی جامعه ایرانی بوده است. فرهادی (۱۳۸۰: ۲۴) اما در این تحقیق مشارکت در معنای مدرن مورد توجه محقق می‌باشد.

در دیدگاه مدرن بحث مشارکت مفهومی جدید است و عمدتاً در بعد از جنگ جهانی دوم در ادبیات توسعه پایدار مطرح می‌گردد. (همان: ۵۵)

از مشارکت تعاریف و تفسیرهای بسیاری به عمل آمده است. گستردگی مفهومی و وجود تفسیرهای متعدد یکی از ویژگی‌های این مفهوم است.

«مشارکت از نظر لغوی بر وزن مفاعله به معنای شرکت دو جانبه و متقابل افراد برای انجام امری می‌باشد. فرهنگ

انگلیسی اکسفورد مشارکت را، کنش یا واقعیت شرکت کردن و سهم داشتن در چیزی معنی نموده است» (رهنما، ۱۳۷۷:۱۱۵).

از منظر جامعه شناختی مشارکت نوعی فرایند تعاملی چندسویه است. آلن بیرو معتقد است که از منظر جامعه شناسی باید بین مشارکت به عنوان عمل و تعهد (عمل مشارکت) و به عنوان حالت یا وضع (امر شرکت کردن) تمیز قائل شد، مشارکت در معنای اول داشتن شرکتی فعالانه در گروه را می رساند و به فعالیت اجتماعی انجام شده نظر دارد و در معنای دوم از تعلق گروهی خاص و داشتن سهمی در هستی آن خبر می دهد (بیرو، ۱۳۶۶).

فرایند مشارکت به عنوان فراگرد توانمندسازی بر سه ارزش بنیادی سهم کردن مردم در قدرت، راه دادن مردم به نظارت بر سرنوشت خویش و بازگشودن فرصت های پیشرفت به روی مردم تأکید دارد. یکی از باارزش ترین جنبه های مشارکت، از میان بردن در حاشیه بودن، انسداد و شکوفا نمودن نیروی ابتکار و خلاقیت در انسانهاست. انسانها زمانی بیشتر به خود اعتماد پیدا می کنند و بیشتر آرمانهای خلاق ارائه می دهند که در زمینه تصمیم گیری مشارکت پیدا کنند (از کیا و غفاری، ۱۳۸۳:۲۸۹).

«آرنشتاین» (۱۹۶۹) مشارکت را فرایند سهم شدن مردم در قدرت جهت تأثیرگذاری بر رفتار دولت میدانند. از نظر وی مشارکت توزیع مجدد قدرت است که در سطوح مختلف اتفاق می افتد. آرنشتاین هشت سطح مشارکت شهروندان را بر روی نردبانی موسوم به «نردبان مشارکت آرنشتاین» از یکدیگر تفکیک می کند و به نمایش می گذارد.

پله های نردبان آرنشتاین، از این بخش ها تشکیل شده است؛

- ۱- کنترل شهروندی ۲- قدرت تفویض شده ۳- شراکت ۴- تسکین بخشیدن ۵- مشاوره ۶- اطلاع رسانی ۷-
- درمان ۸- دستکاری و ظاهر فریبی

گروهی نیز مشارکت را این گونه تعریف کرده اند؛ «مشارکت درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت های گروهی است که آنان را برمی انگیزد تا برای دستیابی به هدف های گروهی، یکدیگر را یاری دهند و در مسئولیت

کار شریک شوند. (طوسی، ۱۳۷۰: ۵۴)

۵-۱- طبقه بندی الگوهای مشارکت

الگوهای مشارکت از تنوع بسیاری برخوردارند، نگاهی به الگوهای موجود مشارکت در جهان نشان می دهد که می توان این الگوها را بر حسب سه معیار متفاوت طبقه بندی کرد؛

۵-۱-۱- بر حسب نوع مشارکت (مشارکت در تصمیم گیری، مشارکت در تأمین مالی هزینه طرحها، مشارکت در تأمین نیروی انسانی)

۵-۱-۲- بر حسب زمینه مشارکت (فعالیت های عمرانی، فعالیت های مربوط به محیط زیست، کارهای مربوط به تأمین ایمنی شهر، فعالیت های نظارتی، فعالیت های مربوط به خدمات شهری، امور مربوط به رفاه اجتماعی) (علوی تبار، ۱۳۷۹، ص ۲۹)

۵-۱-۳- بر حسب نوع سازماندهی: منظور از نوع سازماندهی این است که آیا مشارکت به شکل خوانگیخته بوده یا برانگیخته می باشد.

در این تحقیق، مشارکت مردم در امور شهری بر حسب زمینه مشارکتی آنان که شامل ۵ حوزه می باشد مورد بررسی قرار گرفته است.

۶-۱- جمع بندی تعاریف

در یک جمع بندی از تعاریف مربوط به مشارکت، تعریف محقق از مشارکت در اداره امور شهر به شرح زیر است:

شرکت فعالانه دو جانبه و همکاری متقابل میان شهرداری و شهروندان مشهدی در حوزه های مختلف مدیریت شهری (حوزه خدمات شهری، حوزه فعالیت های عمرانی، حوزه رفاه اجتماعی، حوزه تأمین ایمنی شهر، حوزه محیط زیست و حوزه نظارتی) جهت بهبود کمیت و کیفیت زندگی شهروندان، که باعث نظارت آنان بر سرنوشت